

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΒΑΡΝΟΥ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ
ὑπὸ ΦΩΤΙΟΥ Ν. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΝΩΣΕΩΣ» (Π.Ο.Ε.)
ΑΘΗΝΑΙ 1964

Περιεχόμενα

Πρόλογος. Ὑπὸ Φωτίου Ν. Κόντογλου	Σελ. 3
1. Προοίμιο	» 5
2. Δογματικές διαφορές	» 6
3. Διαφορές στὰ Θεῖα Μυστήρια	» 18
4. Διαφορές στὴν Λατρεία	» 20
5. Τὸ κοσμικὸ πνεῦμα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας	» 22
6. Ἐπίλογος	» 27

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΥΠΟ ΦΩΤΙΟΥ Ν. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Ταπεινός, σεμνός, διακριτικός, μακρὰν τῆς ἐλαχίστης ἐπιδείξεως, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ζέων, βράχος πίστεως, ὀχύρωμα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ὁρθοδοξίας ὁ κ. Κωνσταντῖνος Καβαρνός. Ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας διαπρεπῆς, συγγράψας σπουδαῖα συγγράμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων «Διάλογος μεταξὺ Μπέρξον, Ἀριστοτέλους καὶ Φιλολόγου», «Ἡ Διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν» κ. ἄ. Ἐδίδαξεν ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Χάρβαρντ καὶ τῆς Βορείου Καρολίνας.

Ἡ θρησκευτικὴ ψυχὴ του ὅμως μετεστράφη τελικῶς πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, τῆς ὁποίας βαθὺς μύστης ἀνεδείχθη, πλήρης ἀσαλεύτου πίστεως, ζῶν ἐν ὁσιότητι, καὶ προσηλωμένος ὅλος εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἔκαμε διαλέξεις ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἑλλάδι περὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀμερικῇ, κ. ἄ. Ἦδη ἀγωνίζεται παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀπολογητῶν κατὰ τῆς νέας ἐπιβουλῆς τοῦ παπισμοῦ καὶ τῶν παποφίλων, γράψας καὶ σπουδαίαν σχετικὴν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν», ἡ ὁποία ἐκδίδεται ἤδη ἀπὸ τὴν «Πανελληνίον Ὁρθόδοξον Ἐνωσιν» (Π.Ο.Ε.). Ἐγραψε καὶ βιβλίον περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἱερὰ Βυζαντινὴ Τέχνη», καθὼς καὶ λαμπρὸν ἕτερον πόνημα περὶ Ἁγίου Ὁρους «Ἀγκυροβολημένοι στὸν Θεό».

Ὁ νέος οὗτος Παπαδιαμάντης, τύπος ἀγνότητος, σωφροσύνης, βαθυτάτης εὐσεβείας, ταπεινοφροσύνης καὶ πάσης χριστιανικῆς ἀρετῆς, εἶναι ἀληθὲς σέμνωμα τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος. Ἡ παρουσία του εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ παπισμοῦ, καὶ τῶν φίλων του, εἶναι ἐκτυφλωτικὴ μαρτυρία περὶ τοῦ ὁποῖοι μαχηταὶ πολεμοῦν σήμερον ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τοῦ σκότους τῆς παπολατρείας καὶ τοῦ ὑλιστικοῦ πνεύματος «τοῦ κόσμου τούτου».

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Διάλεξις στην αίθουσα τῆς Λέσχης Πλωμαρίου «Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος», ἡ ὁποία ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν Λέσχη καὶ δόθηκε τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, 22 Μαρτίου 1964.

1. ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ἡ πρόσφατος συνάντησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Αθναγόρα μὲ τὸν Πάπα Παῦλο τὸν ΣΤ΄ εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, ὁ σάλος ποὺ ἔχει δημιουργηθῆ στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν συνάντησιν αὐτή, καὶ οἱ δηλώσεις τοῦ Πατριάρχου περὶ ἐνδεχομένης ἐνώσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μὲ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, καθιστοῦν τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς ζωτικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῆς Ὁρθοδόξου ἢ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, Δυτικῆς, Λατινικῆς, ἢ Παπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι, πρῶτο, ζήτημα ἂν μιὰ τέτοια ἔνωσις εἶναι **δυνατὴ**, καὶ δεύτερο, ἂν εἶναι **ἐπιθυμητὴ**. Γιὰ νὰ δώσωμε μιὰ υπεύθυνη καὶ ἀντικειμενικὴ ἀπάντησιν στὰ δύο αὐτὰ ἐρωτήματα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμε **ποῖες** εἶναι οἱ διαφορὲς ποὺ χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες, καὶ **πόσο** σοβαρὲς εἶναι. Ἄν διαπιστώσωμε, ὅτι οἱ διαφορὲς εἶναι **πολλὰ καὶ σοβαρὰ**, τότε πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἔνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι οὔτε δυνατὴ, οὔτε, γιὰ μᾶς τοῦ Ὁρθοδόξου, ἐπιθυμητή.

Θὰ ἐκθέσω λοιπὸν τὶς κυριώτερες διαφορὲς ποὺ χωρίζουν τὴν Ἀνατολικὴ ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία, καὶ στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας μου θὰ βγάλω μερικὰ γενικὰ συμπεράσματα. Ὡς βάσεις μου θὰ ἔχω κυρίως τὰ συγγράμματα τριῶν διαπρεπῶν θεολόγων, στύλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας: τοῦ Νεκταρίου Κεφαλαῖ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, καὶ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Οἱ πρῶτοι δύο ἔχουν ἀναγνωρισθῆ ἐπίσημως ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς Ἅγιοι: ὁ Νικόδημος τὸ 1955 καὶ ὁ Νεκτᾶριος τὸ 1961. Ὁ Πάριος συναριθμεῖται μετὰ τῶν Μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἰδιαιτέρως θὰ ἀντλήσω ἀπὸ τὸ περισπούδαστο δίτομο ἔργο τοῦ ἁγίου Νεκταρίου, «Μελέτη Ἱστορικὴ Περὶ τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, Περὶ τῶν Λόγων τῆς Διαιωνίσεως Αὐτοῦ, καὶ Περὶ τοῦ Δυνατοῦ ἢ Ἀδυνατοῦ τῆς Ἐνώσεως τῶν Δύο Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς». Τὸ ἔργο αὐτό, ποὺ ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα το 1911 καὶ τὸ 1912, εἶναι τὸ πρὸ ἐμπεριστατωμένον ἔργο γιὰ τὸ σχίσμα ἀπὸ νεοέλληνα συγγραφέα, καὶ γραμμένον μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία.

2. ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Ἀρχίζω μὲ τὶς δογματικὰς διαφορὰς, ποὺ χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες. Ἡ σπουδαιότερη δογματικὴ διαφορὰ εἶναι τὸ δόγμα τοῦ **πρωτείου τοῦ Πάπα**. Στὸ δόγμα τοῦτο, παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος, «κεῖται ὁ λόγος τοῦ σχίσματος, ὅστις ἀληθῶς εἶναι μέγιστος, διότι ἀνατρέπει τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὁ σπουδαιότερος δογματικὸς λόγος, διότι εἶναι ἄρνησις τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ λοιποὶ δογματικοὶ λόγοι, καίτοι σπουδαιότατοι, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δευτερεύοντες καὶ ἀπόρροια τοῦ πρώτου τούτου λόγου» (Μελέτη Ἱστορικὴ Περὶ τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, τόμ. Α΄, σ. 69). Ἐπάνω στὸ δόγμα αὐτὸ εἶναι θεμελιωμένη ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία.

Σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος Ἅγιος, «ὁ Πάπας εἶναι διάδοχος τοῦ Κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ ὁ μόνος ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ Πάπας εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὁ μόνος τοποτηρητὴς αὐτοῦ, ὁ τὰς κλεῖς ἔχων τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, ὁ μόνος συνδετικὸς

κρίκος τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐνῶν αὐτάς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης» (Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. Β΄, σ. 6).

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὥρισε ἰδρυτὴν τῆς τὸν Ἀπόστολο Πέτρο, ὃχι διότι ὁ Πέτρος πράγματι ἰδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἀλλὰ διότι αὐτὴ θέλησε νὰ ἐκμεταλλεῖται ὡρισμένα χωρία τῶν Εὐαγγελίων, ὅπου ἀναφέρεται ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, καὶ νὰ στηρίξῃ ἐπάνω σ' αὐτὰ τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Τὸ κυριώτερον χωρίον εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅπου ὁ Ἰησοῦς μιλάει στὸν Πέτρο: «Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ιστ' 18-19). Τὸ χωρίον αὐτὸ ἐρμηνεύθη ἀπὸ τοὺς Παπικοὺς, ὅτι δίδονται τὰ πρωτεῖα στὸν Πέτρο καὶ τοὺς τάχα διαδόχους του, τοὺς ἐπισκόπους Ρώμης, τοὺς Πάπας. Ὑπεστήριξαν δηλαδὴ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑποστηρίζουν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶπε πῶς ὁ Πέτρος εἶπε πῶς ὁ Πέτρος εἶναι ἡ πέτρα, τὸ θεμέλιον, ἐπάνω στὴν ὁποία πέτρα θὰ οἰκοδομηθῇ τὴν Ἐκκλησίαν του. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν λέγει καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ πῆ αὐτό. Ἡ πέτρα ἐπάνω στὴν ὁποία λέγει ὁ Ἰησοῦς, ὅτι θὰ οἰκοδομηθῇ τὴν Ἐκκλησίαν του εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος στὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ, κεφ. ι' 4, ὀνομάζεται πνευματικὴ πέτρα: «Ἐπὶ γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός». (Δὲς Νεκταρίου Κεφαλαῖον, Μάθημα Ποιμαντικῆς, Ἀθήναι, 1898, σ. 40). Φανερόν ἐστίν ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν ποὺ δίδουν στὸ χωρίον αὐτὸ οἱ Παπικοὶ, ὅτι ἐγκαταλείπουν τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον, τὸν Χριστόν, καὶ οἰκοδομοῦν τὴν Ἐκκλησίαν τους ἐπάνω σὲ θεμέλια ἀνθρώπινα.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμε, ὅτι οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐρμηνεύουν σωστὰ τὸ χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ ἀναφέραμε, πῶς δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶπε, ὅτι ἐπάνω στὸν Πέτρον θὰ οἰκοδομηθῇ τὴν Ἐκκλησίαν του, ἀπ' αὐτὸ δὲν βγαίνει καὶ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα· διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες Ἐκκλησίες ποὺ ἀνάγουν τὴν ἰδρυσήν τους στὸν Ἀπόστολο Πέτρον: ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, τῆς Τριπόλεως, τῆς Λαοδικείας καὶ τῆς Κορίνθου. Σύμφωνα μὲ τὸν συλλογισμὸν τῶν Παπικῶν, θὰ ἔπρεπε ὁ ἐπίσκοπος κάθε μιᾶς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν νὰ διεκδικῇ πρωτεῖαν γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὡς διάδοχον τοῦ «Κορυφαίου» Ἀποστόλου. Καὶ τότε τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου θὰ κατανοεῖτο καταγέλαστο. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἔπρασσαν τὴν πλάνην, στὴν ὁποία ἔπρασσε ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ Ἐκκλησίες αὐτές, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Νεκτάριος, ἂν καὶ «ἐκαυχῶντο, ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐθεμελιώθησαν, ἐν τούτοις ὅμως οὐδ' ἐφαντάσθησαν νὰ διεκδικήσωσι πρωτεῖαν καὶ ἡγεμονίαν, ὀρθῶς κατανοοῦσαι τὰ ἐν τοῖς Ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἀναφερόμενα ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Πέτρου ρητά· οὐδέ λόγον ποτὲ περὶ ἀξιώσεων ἐποίησαντο, ἀλλὰ διὰ τὴν τιμὴν μόνον τῆς ἰδρύσεως. Τῆς φιλοτιμίας ταύτης δὲν καθυστέρησε καὶ ἡ μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία· διότι καὶ αὐτὴ, καίτοι ὑπὲρ πάντων ἄλλων ἦν τετιμημένη, οὐχ ἤττον ἤθελε τὸν Πέτρον ὡς ἰδρυτὴν ἑαυτῆς» (Ἐνθ. ἀνωτ., Α΄, σ. 13).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συσχέτιση τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα μὲ τὸν Ἀπόστολο Πέτρον, ὁ Νεκτάριος προβαίνει καὶ στὶς ἐξῆς σημαντικὰς παρατηρήσεις: «Ἐν ταῖς Πράξεσι (τῶν Ἀποστόλων) οὐδαμοῦ φαίνεται ἢ ὑποδηλοῦται τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου. Οὐδεὶς τῶν Ἀποστόλων ἀποδίδωσιν αὐτῷ πρωτεῖαν, ἢ ἕτερον τι μαρτυροῦν ὑπεροχὴν ἢ ἀρχήν... Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου οὐδὲν ἔχρον τοῦ πρωτείου τοῦ Πέτρου ἐμφαίνεται... Ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Πέτρου, Ἰακώβου, Ἰούδα καὶ Ἰωάννου οὐδαμοῦ φαίνεται νὰ συνιστᾶται τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου ἢ ἡ ἡγεμονία αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ὁ ἐνωτικὸς δεσμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν· τούναντίον ὡς ἐνωτικὸν δεσμὸν θεωροῦσι τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀλήθειαν, αἵτινες στηρίζουσι τὴν κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπίσης ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων οὐδὲν ἀπαντᾷ περὶ τοῦ πρωτείου καὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Πέτρου ὡς ἐνωτικοῦ δεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐν αὐτοῖς διαπνεόμενον πνεῦμα περὶ τῆς ἐνότητος

τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ Πνεύματι τῆς Καινῆς Διαθήκης... Ἡ ἐνότις τῆς Ἐκκλησίας οὐχὶ ἐν τῷ ἐνιαίῳ προσώπῳ ἐνὸς τῶν Ἀποστόλων θεμελιούται καὶ ἐδράζεται, ἀλλ' ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ καὶ λατρείᾳ». (Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 72 ἐξ.).

Τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα ἀποδεικνύεται χωρὶς βάση στὴν πραγματικότητα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά μαρτυρία, πῶς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἢ ὅτι πῆγε ποτὲ στὴ Ρώμῃ. Ὁ ἅγιος Νεκτάριος, ποὺ ἐξετάζει τὸ θέμα τῆς ἰδρύσεως τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Πέτρο διεξοδικᾶ, καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι «οὐδαμῶθεν μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος μετέβη εἰς Ρώμην, ἢ ὅτι ἐκήρυξεν ἐν Ρώμῃ, ἢ ὅτι ἀπέθανεν ἐν Ρώμῃ· τὸνναντίον μάλιστα ὅπως τὰναντία μαρτυροῦνται ὑπὸ τε τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» (Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. Α', σ. 40).

Τέλος, μιλώντας γιὰ τὸ πρωτεῖο τοῦ Πάπα ἀπὸ μιὰ γενικὴ ἱστορικὴ σκοπιὰ, ὁ Νεκτάριος παρατηρεῖ: «Ἡ Μία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, συγκροτουμένη ἐκ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἠνωμένη τῇ πίστει, τῇ ἐλπίδι, τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ λατρείᾳ ὑπῆρξεν ἀείποτε ἐλευθέρη καὶ ἀνεξάρτητος, οὐδὲ ὑπετάγη ποτὲ τῷ Πάπα Ρώμης, οὐδὲ ἀνεγνώρισε ποτὲ αὐτῷ μείζονα ἱεράρχην καὶ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ ὑπεροχὴν, ἀλλ' ἐθεώρησεν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὡς πάντας τοὺς ἐπισκόπους, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν ἔλαβε χειροτονίαν, οἷαν καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι παρὰ τῶν ἀποστόλων» (Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. Α', σ. 67).

Αὐτὰ γιὰ τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Στενὰ συνδεδεμένο μὲ αὐτὸ εἶναι τὸ δόγμα, τοῦ «ἀλαθήτου τοῦ Πάπα», τὸ δόγμα, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι ἀλάθευτος καὶ ἀναμάρτητος.

Γιὰ τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ὁ ἅγιος Νεκτάριος παρατηρεῖ: «Μεγάλως ἡμαρτεν ὁ Μακαριώτατος Πάπας, κηρύξας ἑαυτὸν ἀλάθητον καὶ ἀναμάρτητον... Τὸ ἀλάθητον καταργεῖ τὰς Συνόδους, ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῶν τὴν σημασίαν, τὴν σπουδαιότητα, καὶ τὸ κύρος, καὶ κηρύττει αὐτὰς ἀναρμοδίους, διασαλεύον τὴν πρὸς αὐτὰς πεποίθησιν τῶν πιστῶν. Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα διεσάλυσε τὰ θεμέλια τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας· διότι παρέσχε χώραν εἰς ὑπονοίας περὶ τῆς ἀθεντίας τῶν Συνόδων, καὶ δεύτερον ἐξήρτησε αὐτὴν ἐκ τῆς νοητικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς προσώπου, τοῦ Πάπα... Ἀφοῦ δὲ πᾶς Πάπας κρίνει περὶ τοῦ ὀρθοῦ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, καὶ ἐρμηνεύει τὴν Γραφήν ὡς βούλεται, καὶ ἀποφθεγματίζεται, ὡς θεωρεῖ ὀρθόν, κατὰ τί διαφέρει οὗτος τῶν παντοίων δογματιστῶν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας;... Ἴσως ἐν μὲν τῇ τῶν Προτεσταντῶν ἕκαστον ἄτομον ἀποτελεῖ μίαν Ἐκκλησίαν, ἐν δὲ τῇ Δυτικῇ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν ἀποτελεῖ ἐν ἄτομον, οὐχὶ πάντοτε τὸ αὐτό, ἀλλ' ἀείποτε ἕτερον» (Αἱ Ἐπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, Ἀθήναι, 1892, σ. 22-23, 27).

«Ἐκ τῆς συγκροτήσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διαδασκόμεθα -γράφει παρακάτω ὁ ἅγιος Νεκτάριος- ὅτι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία οὐδένα ἕτερον ἀνεγνώριζεν ἀναμάρτητον καὶ ἀλάθητον ἢ μόνην ἑαυτὴν ἐν τῷ συνόλω τῶν ἑαυτῆς ἐπισκόπων. Μάτην ἄρα ἀγωνίζονται οἱ περὶ τὸν Πάπαν Ρώμης νὰ ἀναδείξωσιν αὐτὸν ἀλάθητον ἢ μὴ σφαλλόμενον, δογματίζοντα ἀπὸ καθέδρας, διότι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἴστανται στεντορεῖα τῇ φωνῇ διαμαρτυρόμεναι κατὰ τοῦ τοιοῦτου ἀνοσίου σφετερισμοῦ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἐκεῖνο δὲ, ὅπερ ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ δεκαεννέα ὄλους αἰῶνας ἐπίστευε καὶ ἐπρέσβευεν, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀθετήσῃ καὶ ἀπαρνηθῇ, ὅπως δεχθῇ καὶ πρεσβεύσῃ τὸ νέον περὶ ἀλαθήτου δόγμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἦτο ἀδιάπταιστος δογματίζων ἀπὸ καθέδρας, τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὁμολογῆται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων, ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ὁμολογεῖται ἀλλὰ καὶ διαψεύδεται· διότι αἱ τοπικαὶ, αἱ ἐπαρχιακαὶ καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι πᾶν τὸνναντίον ὁμολογοῦσι. Ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἀνεγνώριζε τῷ Πάπα τοιοῦτον προσόν, θὰ ὠμολόγει τοῦτο διὰ τῶν ἔργων, ἐπιζητοῦσα παρ' αὐτοῦ τὴν λύσιν τῶν παρουσιαζομένων ζητημάτων, οὐδὲ θὰ προσέτρεχεν εἰς

Συνόδους, καὶ δὴ Οἰκουμενικάς, πρὸς λύσιν δογματικῶν ζητημάτων. Ἡ συγκρότησις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀρνεῖται τῷ Πάπα τοιοῦτον θεῖον χάρισμα. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι οὐ μόνον δὲν ἀνεγνώρισαν τῷ Πάπα τοιοῦτον προνόμιον, ἀλλὰ καὶ κατεπολέμησαν τὴν τοιαύτην διάθεσιν καὶ διεκδίκησιν τοιοῦτου προσόντος, καὶ διὰ κανόνων τὸν μέγα Ποντίφηκα ἐξίσωσαν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους» (Μελέτη Ἱστορικῆ Περιὶ τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, τόμ. Α΄, σ. 94).

Ἄν τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ἦταν ὀρθό, θὰ ἔπρεπε ἡ ἱστορία νὰ βεβαιώη ὅτι οἱ διάφοροι Πάπες ὑπῆρξαν πράγματι ἀλάθητοι. Ὅμως ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Στὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου του γιὰ τὸ Σχίσμα, ὁ ἅγιος Νεκτάριος ἀναφέρει δέκα Πάπας ποὺ στάθηκαν «αἰρετικοὶ καὶ πεπλανημένοι», καὶ προσθέτει ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι Πάπες ποὺ ἔπασαν σὲ αἰρέσεις καὶ πλάνες (σ. 159-160). Στὸν δεῦτερο τόμο τοῦ ἰδίου ἔργου, μιλώντας γιὰ τὸν Πάπα Ἰννοκέντιο τὸν Γ΄, ποὺ ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν Δ΄ Σταυροφορία, ἡ ὁποία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν λεηλασία καὶ αὐτῶν τῶν ναῶν τῆς ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204, παρατηρεῖ: «Ἄνδρες μεγάλων ἀρετῶν ἐπέισθησαν ὅτι ὁ Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄ ὑπέπεσεν εἰς μεγάλα λάθη. **Ὅστε οἱ Πάπαι καὶ ἀμαρτάνουσι καὶ κολάζονται· ἴσως καὶ αἰωνίως διὰ τὰ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν κακά, καὶ τὰς ψευδενώσεις, καὶ τὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀντιχριστιανικὰς διατάξεις**»(σ. 103).

Χωρὶς βάση, λοιπόν, στὰ πράγματα εἶναι τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ὅπως εἶναι καὶ τὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα. Καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα αἷτια τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἄλλη σημαντικὴ δογματικὴ καινοτομία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ λεγόμενο filioque, ἡ προσθήκη στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως τῆς φράσεως: «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ». Σύμφωνα μὲ τὴν καινοτομία αὐτή, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα πορεύεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ πρῶτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερο, τὸν Υἱό, τὸν Χριστό. Ἡ προσθήκη αὐτή, καθὼς γράφει ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, «ἐγένετο εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐν τῇ Δύσει κατὰ πρῶτον ἐν τῇ τρίτῃ τοπικῇ Συνόδῳ, τῇ συγκροτηθείσῃ ἐν Τολέδῳ τῆς Ἰσπανίας κατὰ τὸ ἔτος 589. Τὴν προσθήκην ἔπειτα ἐπεκύρωσαν καὶ ἄλλαι ὕστερον συγκροτηθεῖσαι τοπικαὶ Σύνοδοι, καὶ ἰδίως ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Ἀκυῖσγράνῳ, ἣτις ἐκήρυξε τὴν προσθήκην δόγμα πίστεως. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ προσθήκη δὲν ἦτο γενικῶς διαδεδομένη ἀνὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως... Ἡ προσθήκη ἡ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἡ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως μόλις κατὰ τὸ 1014 ἐπὶ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ Η΄ ... ἐγένετο καὶ ἐν Ρώμῃ δεκτὴ» (Ἐνθ. ἀνωτ., τόμ. Β΄, σ. 14).

Σχετικὰ μὲ τὴν καινοτομία αὐτή, πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι εἶναι παράνομη, διότι στὸν Ζ΄ Κανόνα τῆς ἡ Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναθεματίζει ἐκείνους ποὺ συνθέτουν ἄλλο Σύμβολο τῆς Πίστεως ἔξω ἀπ' αὐτὸ ποὺ ὥρισαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας. Σχολιάζοντας τὸν κανόνα αὐτόν, ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης λέγει, ὅτι ὁ Κύριλλος, ποὺ ἦταν ἑξαρχὸς τῆς Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ κατεῖχε πλήρως τὸ νόημα τῶν κανόνων τῆς Συνόδου αὐτῆς, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννη, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται σὲ κανένα νὰ ἀλλάξῃ οὔτε μία συλλαβὴ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Καὶ παρατηρεῖ ὁ Νικόδημος: «Εἰ δὲ οὐδεμίαν συλλαβὴν νὰ ἀλλάξῃ τινὰς δὲν εἶναι συγκεχωρημένον, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ νὰ προσθέσῃ τι ἐν αὐτῷ ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ» (Πηδάλιον, Ἀθῆναι, 1957, σ. 174). Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, παραγνωρίζοντας τὸν κανόνα αὐτόν, καὶ ἀψηφώντας τὸ ἀνάθεμα τῆς Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, προσέθεσε τὴ φράση: «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως. Αὐτὴ ἡ παράνομη προσθήκη, λέγει ὁ Νικόδημος, «ἤρκεσε νὰ σχίσῃ τοὺς Δυτικούς ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικούς» (Ἐνθ. ἀνωτ.).

Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος κάνει τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις: «Τὸ τῶν Λατίνων ἀγέρωχον γένος, τὴν τῶν θεῶν Διδασκάλων εὐλάβειαν παρὰ φαῦλον ἠγούμενοι, πρῶτον μὲν διὰ στόματος λέγειν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐτόλμησαν, ὃ δὲ πηγὴν εἶναι φρικτῶν ἀτοπημάτων καὶ βλασφημῶν συμπερασμάτων, πολλοὶ τῶν

ἡμετέρων Διδασκάλων σαφέστατα ἀπέδειξαν. Εἶτα καὶ προσθεῖναι αὐτὴν ταύτην τὴν τῆς πίστεως καινοτομίαν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ἀπεθρασύνθησαν, νεῖκος μέγα καὶ ἄφατον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐγείραντες, ὥστε ταύτην καὶ διαιρεθῆναι τὴν μίαν εἰς δύο ἀντιπάλους, φεῦ, καὶ πολεμίας πρὸς ἀλλήλας μέχρι σήμερον... Ἡ κακίστη αὕτη αἵρεσις ζῶσα καθ' ἡμᾶς ἐστὶ, καὶ οὐδὲ παύεται λυποῦσα καὶ ταράττουσα τὴν καθ' ἡμᾶς ἁγίαν Ἐκκλησίαν, εἰ καὶ νῦν μετριώτερον ἢ ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις, διὰ τὴν νῦν ὑπὸ τῶν ἀθέων ἐπεισκωμάσασαν ἀδιαφορίαν» (Ἐπιτομὴ εἶτε Συλλογὴ τῶν Θείων τῆς Πίστεως Δογμάτων, σ. 163-164, 172-176).

Τετάρτη δογματικὴ καινοτομία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ δόγμα τοῦ Καθαρηρίου Πυρός, ἢ Πουργατορίου. Σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μετὰ τὸν θάνατον οἱ ψυχὲς πηγαίνουν εἴτε στὸν Ἄδην εἴτε στὸν **Παράδεισον** - τρίτος τόπος ἢ κατάστασις δὲν ὑπάρχει. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ ὁμως Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι ὑπάρχει καὶ τρίτος, διάμεσος τόπος ἢ κατάστασις, ὅπου πηγαίνουν οἱ ψυχὲς ἐκείνων ποὺ μετανόησαν μὲν, ἀλλὰ πέθαναν πρὶν ὑποστοῦν ἐδῶ στὴν γῆ τὶς πρόσκαιρες ποινὲς γιὰ τὶς ἀμαρτίαι τους, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Ὁ τόπος αὐτὸς ἢ κατάστασις εἶναι τὸ Καθαρτήριον Πῦρ. Ἐδῶ οἱ ψυχὲς αὐτὲς ὑφίστανται βάσανα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης, μέχρις ὅτου καθαρισθοῦν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ γίνουσι ἄξιες τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀναγνώρισε τὸ δόγμα τοῦ Καθαρηρίου Πυρός. Παραδέχεται, ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ἐλευθερωθοῦν ψυχὲς ἀπὸ τὸν Ἄδην ὄχι ὁμως ὡς ἀποτέλεσμα τῶν βασάνων ποὺ ὑφίστανται στὸ ὑποθετικὸ Πουργατόριον, ἀλλὰ χάρις εἰς τὰ μνημόσυνα, τὶς λειτουργίαι, τὶς προσευχάς, τὶς ἐλεημοσύνας κ.λ.π., ποὺ προσφέρουμε γιὰ τοὺς κεκοιμημένους.

Ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος λέγει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς γιὰ τὸ Καθαρτήριον Πῦρ: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποκρούει ζωηρῶς τὸ Καθαρτήριον Πῦρ, ἐν πῦρ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς καθαρτικῆς, ὅπερ καθαρίζει τὰς ψυχάς... Κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, μετὰ θάνατον οὐδεμία ὑπάρχει μεσάζουσα τάξις μεταξὺ τῶν μεταβαινόντων εἰς Οὐρανοὺς καὶ τῶν καταβαινόντων εἰς Ἄδην. Δὲν ὑπάρχει τόπος εἰδικὸς μεσάζων, ἐνθα εὐρίσκονται αἱ ψυχὰι τῶν μετανοησάντων πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μὴ ἐνεγκόντων καρποὺς μετανοίας... Πᾶσαι αὗται αἱ ψυχὰι μεταβαίνουσιν εἰς Ἄδην, ὁπόθεν αὗται δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσιν ἢ διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας» (μελέτη Περὶ τῆς Ἀθανασίας τῆς Ψυχῆς, Ἀθῆναι, 1901, σ. 169, 168).

Ὁ δὲ μεγάλος Διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ σπουδαῖος θεολόγος Νικηφόρος Θεοτόκης παρατηρεῖ: «Περὶ μὲν τοῦ πυρὸς τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐλάλησεν ὁ Θεὸς φανερὰ ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς, ὀνομάσας αὐτὸ πῦρ ἄσβεστον, πῦρ καμινιαῖον, πῦρ αἰώνιον, πῦρ γεέννης, πῦρ φλογερόν, πῦρ λιμναῖον· πῦρ δὲ καθαρτήριον οὐδὲ ἀκούεται εἰς τὰς θείας Γραφάς, οὐδὲ εἰς τὰς τῶν ἁγίων Συνόδων διατάξεις, οὐδὲ ἀκούεται εἰς τὰς θείας Γραφάς, οὐδὲ εἰς τὰς τῶν ἀρχαίας ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας, οὐδὲ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν θεοφόρων Πατέρων» (Κυριακοδρόμιον Ἀποστόλων, Ἀθῆναι, 1930, σ. 205). Καὶ μετὰ ἀπὸ ἄλλες παρατηρήσεις σχετικὰς μὲ τὸ Καθαρτήριον Πῦρ, καταλήγει στὸ ἐξῆς συμπέρασμα: «Πάντες οὖν ἡμεῖς, οἱ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες,... τὸ σύστημα τοῦ πλαστοῦ πυρὸς, τοῦ λεγομένου καθαρηρίου καὶ τὰ ὅμοια τούτου καινοτομήματα, τὰ ἐκ τῆς κοιτίας τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἐξερευχθέντα καὶ πλασθέντα, ἀποστρεφόμεθα καὶ περιφρονοῦμεν, συντάττοντες αὐτὰ εἰς τοὺς ἄβελήλους καὶ γραῶδεις μύθους» καὶ εἰς τὰς ἄμωρὰς ζητήσεις» περὶ ὧν ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Τίτον» (σ. 206-207).

Πέμπτη καινοτομία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας στὸν τομέα τῶν δογμάτων εἶναι τὸ δόγμα τῆς Ἀσπίλου Συλλήψεως τῆς Παρθένου Μαρίας. Τὸ δόγμα αὐτὸ ἔκανε τὴν πρώτη του ἐμφάνισιν στὴν Λυὼν τῆς Γαλλίας τὸ 1140. Διαδόθηκε σιγὰ - σιγὰ μεταξὺ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, καὶ τὸ 1854 ἀνακηρύχθηκε δόγμα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν

Πάπα Πῖο τὸν Θ΄, μὲ τὴν συγκατάθεση τῶν περισσοτέρων ἐπισκόπων του. Σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα αὐτό, ἡ Παναγία δὲν συνελήφθη ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀσπίλως, καὶ συνεπῶς γεννήθηκε ἐλεύθερη ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα.

Τὴν καινοτομία αὐτὴ ποτὲ δὲν τὴν παραδέχτηκε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης λέγει τὸ ἐξῆς σχετικὸ στὸ Πηδάλιο: «Τὸ φρόνημα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία... μεταδίδεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἕως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐκ κοιλίας μητρὸς ἁγιασμένους, ἕως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κυρίαν ἡμῶν Θεοτόκον» (σ. 523). Ἀλλοῦ πάλι λέγει: Ἡ Θεοτόκος «ἦτον ὑποκειμένη εἰς τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα μέχρι τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· τότε γὰρ ἐκαθαρίσθη διὰ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς εἶπεν ὁ Ἄγγελος: Ἐπελευθεύεται ἐπὶ σέ'» (Κῆπος Χαρίτων, Βόλος, 1958, σ. 200).

3. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΑ ΘΕΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σοβαρὲς δογματικὲς καινοτομίες ποὺ ἀνέφερα, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ εἰσήγαγαν καὶ σημαντικὲς καινοτομίες στὰ Θεῖα Μυστήρια, ποὺ καθιστοῦν τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀκόμη μεγαλύτερο.

Τὸ βάπτισμα στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, σύμφωνα μὲ τὴν Παράδοση τῶν Ἀποστόλων, ἐκτελεῖται μὲ τρεῖς καταδύσεις καὶ ἀναδύσεις τοῦ βαπτιζομένου, ἐνῶ στὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν γίνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ διὰ **ραντίσματος**. Ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ὑποστηρίζει, «ὅτι τὸ βάπτισμα τῶν Λατίνων ψεύδεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ οὐχ ὅλως ἐστὶ βάπτισμα, ἀλλὰ ράντισμα, μόνον ψιλόν» (Πηδάλιον, σ. 58). Τὸ ράντισμα αὐτό, «τῶν καταδύσεων καὶ ἀναδύσεων ὄν ἔρημον, ἔρημον πάσης χάριτός ἐστὶ καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν» (σ. 65). Συνεπῶς, «οἱ Λατῖνοι εἶναι **ἀβάπτιστοι**» (σ. 55). Παρόμοια ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος λέγει: «Φεῦ κατὰ ἀλήθειαν τοῖς φιλοκαινοτόμοις Παπισταῖς· εἰς οἷαν ἐξώκειλαν κατάστασιν, τὸ μὲν θεῖον ὄντως καὶ ἅγιον καὶ Ἀποστολικὸν ἀθετήσαντες βάπτισμα, ἐπιχύσεις δὲ τινὰς ἤτοι βραχυτάτας κατὰ κορυφὴν μόνον, καὶ ραντισμοὺς κατὰ μέτωπον διὰ τριχῶν χοιρείων ἐπινοήσαντες, ὥστε καὶ εἶναι καὶ ὁμολογεῖται πάντῃ **ἀβαπτίστους**, καὶ χεῖρους τῶν Εὐνομιακῶν. Εἶγε ἐκεῖνοι εἰς τρεῖς μὲν οὐκ ἐβάπτισον καταδύσεις, κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν διάταξιν, ἐβάπτισον γέμην τοῦλάχιστον εἰς μίαν. Ἀλλ' οὗτοι ἀπὸ μιᾶς ὅλως οὐ βαπτίζουσιν, οὔτε γοῦν εἰς μίαν» (Ἐπιτομή, σ. 350).

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἔχει καινοτομήσει καὶ στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὸ ὁποῖο ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ ὡς τὸ ἀνώτερο ὅλων τῶν μυστηρίων. Σχολιάζοντας τὸν Ὁ' Ἀποστολικὸ κανόνα, ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύει τοὺς χριστιανοὺς νὰ δέχωνται ἄζυμα, ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης λέγει: «Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν, πόσον ἀξιοκατάκριτοι εἰσὶν οἱ Λατῖνοι, οἱ καινοτομήσαντες τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, καὶ εἰσάξαντες ἐν αὐτῷ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἄζυμα. Ὅτι δὲ καινοτομία ἐστὶ τὰ ἄζυμα, πρόδηλον. Ἀπὸ γὰρ Χριστοῦ, ἕως τοῦ ἀνγ' (1053) ἔτους, δι' ἐνζύμου ἄρτου ἐλειτούργει ἡ τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησία. Κατὰ τὸ ἔτος γὰρ τοῦτο Λέων ὁ ἔννατος πρῶτος ἐφευρέτης τῶν ἄζυμων ἐγένετο» (Πηδάλιον, σ. 96). Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος φέρνει στὴν προσοχὴ μας στὴν «Ἐπιτομή» του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καινοτομία τῶν ἄζυμων, καὶ δύο ἄλλες καινοτομίες τῶν Παπικῶν στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας: «Πολλαχῶς παρανομοῦσι παῖδες Λατίνων», λέγει, «ἐν τῷ δε τῷ θειοτάτῳ Μυστηρίῳ, ἐξαιρέτως δὲ τὰ τρία ταῦτα: Α' ὅτι ἄζυμα εἰσάγουσιν, ἀντὶ τῶν ἐνζύμων. Β' ὅτι καὶ τὸν ἁγιασμόν τῶν προκειμένων, οὐ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ διὰ τῶν κυριακῶν λογίων, τοῦ λάβετε φάγετε, κ.λ.π. γίνεσθαι δοξάσουζιν, ἃ διηγηματικῶς παρὰ τοῦ ἱερέως λέγεται. Γ' ὅτι καὶ τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου τοῖς λαϊκοῖς οὐ μεταδιδόασιν» (σ. 360-1).

Σχετικὰ μὲ τὴν τρίτη καινοτομία τῶν Λατίνων στὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὁ Πενταπόλεως Νεκτάριος λέγει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἀκόλουθα: Στὴν 14^η συνεδρία της, ἡ Λατινικὴ Σύνοδος ποὺ συγκροτήθηκε στὴν Κωνσταντία τῆς Ἑλβετίας (1414-1418)

προέβη εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη μεταδόσεως τῆς Θείας Εὐχαριστίας πρὸς τοὺς λαϊκοὺς. Ὁ ὅρος τῆς Συνόδου ταύτης ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἐν τισι τόποις τοῦ κόσμου, τινὲς ὑποστηρίζουσι θρασέως, ὅτι ὁ χριστιανικὸς λαὸς ὀφείλει νὰ κοινωνῇ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, καὶ κοινωνοῦσιν ὄντως τοὺς λαϊκοὺς οὕτως... Ἡ παροῦσα Σύνοδος τῆς Κωνσταντίας δηλοῖ καὶ ἀποφασίζει, καίτοι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν αὐτοὺς ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη νὰ κοινωνῶσιν..., καίτοι κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἅπαντες οἱ πιστοὶ μετελάμβανον ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη οὐχ' ἦτον ὅπως ἀποφύγωμέν τινας κινδύνους καὶ τινὰ σκάνδαλα, ἢ συνήθεια ἔχει φρονίμως καθιερώσει ὅπως μόνον οἱ ἱεουργοῦντες κοινωνῶσιν ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη, οἱ δὲ λαϊκοὶ ὑπὸ μόνον τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου... Ἀφοῦ ἡ συνήθεια αὕτη ὀρθῶς καθιερώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετηρήθη, δεόν νὰ καθιερωθῇ ὡς νόμος... Ἐκεῖνοι, λοιπόν, οἵτινες πεισμόνως ὑποστηρίζουσι τὸ ἐνάντιον, ἀνάγκη νὰ κολασθῶσιν ὡς αἰρετικοὶ καὶ ἀσθηρῶς τιμωρηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὑπὸ τῶν ἱεροεξεταστῶν».

»Τὸ συμπέρασμα τὸ ἐκ τοῦ ὅρου τούτου ἐξαγόμενον εἶναι ὅτι ἡ Σύνοδος διορθοῖ! Τὸν δόντα τὴν ἐντολὴν Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς καὶ ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ἣν κηρύσσει αἰρετικὴν καὶ ἀξίαν τῶν ποινῶν τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως. Τοιαῦταί εἰσι αἱ ἀποφάσεις τῶν Δυτικῶν Συνόδων, τῶν μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ συγκροτουμένων, ἀλλ' ἐν πνεύματι ἀνθρωπίνῳ καὶ δὴ ἰδιοτελεῖ καὶ ὑστεροβούλῳ» (Μελέτη Ἱστορικῆ Περι τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, τόμ. Β', σ. 179-180).

Καὶ στὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τελεῖ τὸ Εὐχέλαιο «εἰς ἴασι ψυχῆς τε καὶ σώματος», καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος· ἐνῶ «ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία περὶ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου φρονεῖ, ὅτι τοῦτο δεόν ἐστι νὰ τελῆται μόνον χάριν τῶν σωματικῶς πασχόντων καὶ ἐπὶ κλίνης κατακειμένων» (Μελέται Περι τῶν Θείων Μυστηρίων, Ἀθῆναι, 1915, σ. 131). Ἡ στάσις ὅμως αὕτη τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὀρθή, διότι παραγνωρίζει τὰ ψυχολογικὰ αἷτια πολλῶν ἀσθενειῶν. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος Ἅγιος, «πολλάκις ἀσθενοῦσι τὰ σώματα, διότι ἀσθενοῦσιν αἱ ψυχαί· τὸ δὲ Εὐχέλαιον, ὡς Μυστήριον, θεραπεύει τὰς ψυχὰς καὶ ἰᾶται τὰ σώματα» (σ. 131).

4. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΛΑΤΡΕΙΑ

Ἐπὶ τῆς διαφορᾶς καὶ στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴν λατρεία. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία χρησιμοποιοῦσε μέχρι τὸν περασμένο αἰῶνα εἰκόνες φτιαγμένες σύμφωνα με τὴν ἱερά καὶ σεβάσμα παράδοση τῆς βυζαντινῆς τέχνης, οἱ ὁποῖες διὰ τῆς πνευματικῆς τους ἐκφράσεως μᾶς ἀνάγουν ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ὑλῆς στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ χρόνια, μετὰ γοργὰ βήματα ἐπιστρέφει στὴν τέχνη αὕτη. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ὅμως, ἀπὸ τὸν δέκατο τέταρτον αἰῶνα ἀρχίζει νὰ ἐγκαταλείπει τὴν σεβάσμα καὶ ἱερατικὴ τέχνη τῆς παλαιᾶς καὶ χριστιανικῆς περιόδου, καὶ νὰ χρησιμοποιῇ εἰκόνες ὑλοκρατικές, σαρκικές, ποὺ κρατοῦν τὸν ἀνθρωπο δέσμιον τοῦ κόσμου τῆς ὑλῆς καὶ τῆς σαρκός. Τώρα δὲ τελευταῖα, παρὰ τὴν φιλοφροσύνη ποὺ ἔχουν δείξει ὠρισμένοι Ρωμαιοκαθολικοὶ γιὰ τὴν Βυζαντινὴ τέχνη, ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῇ ὑλοκρατικὰς εἰκόνες. Ἐκτὸς δὲ τοῦτου, χρησιμοποιεῖ καὶ τὰ τερατουργήματα τῆς συγχρόνου «ἀφηρημένης τέχνης», ποὺ ἀποτελοῦν ἐμπαιγμὸ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς Ἁγίους Του.

Εἶναι δὲ γνωστὸ, ὅτι ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ καὶ ἀγάλματα στὴν λατρεία, καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ τὶς εἰκόνες. Λέγοντας ἀγάλματα, ἐννοοῦμε ὁμοιώματα, ποὺ εἶναι ψηλαφητὰ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς, καὶ ὄχι ἐκεῖνα, ποὺ μόνον ἐξέχουν ἀπὸ τὴν ὁμαλότητα καὶ τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, δηλαδὴ τὰ ἀνάγλυφα ποὺ ἔχουν τὸν χαρακτῆρα εἰκόνων. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποφεύγει τὴν χρῆσιν ἀγαλμάτων. Σχολιάζοντας τὸν ὅρον τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης λέγει: «Τὰ ἀγάλματα, ὄχι μόνον δὲν προσκυνεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ὅλως κατασκευάζει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ πολλᾶ

αίτια. α'. Διὰ τὴν ἐν τῷ παρόντι ὄρω αὐτῆς ἡ Σύνοδος αὕτη λέγει νὰ κατασκευάζωνται εἰκόνες ἀπὸ χρώματα, ἀπὸ ψηφί, καὶ ἀπὸ ἄλλην ὕλην ἐπιτηδεῖαν... Δὲν ἀνέφερε δὲ ὀλίγερα περὶ κατασκευῆς ἀγάλματος, ἢ ἀνδριάντος, μᾶλλον δὲ ὁ ὅρος αὐτῆς οὗτος ἀναιρετικὸς τῶν ἀγαλμάτων ἐστὶ. β'. Ὅτι οὔτε αἱ ἐπιστολαὶ ὅπου ἔγραψαν οἱ Πατριάρχαι ἀναμεταξύ τους, καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς, οὔτε αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Παπῶν Γρηγορίου πρὸς Γερμανόν, καὶ Ἀδριανοῦ πρὸς τὴν παροῦσαν Σύνοδον, οὔτε αἱ διαλαλιαὶ καὶ διαλέξεις ὅπου εἶπον οἱ Ἐπίσκοποι καὶ Μοναχοὶ εἰς ὅλας τὰς ὁκτὼ πράξεις τῆς παρουσίας συνόδου, περὶ ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων ὅπως ἀναφέρουσιν... Ἀλλὰ καὶ αἱ παρὰ τῶν εἰκονομάχων γενόμεναι Σύνοδοι... χρωματουργίας ἀναφέρουσι καὶ ζωγραφίας, οὐδέποτε δὲ ἀγάλματα, ἢ ἀνδριάντας, τὰ ὅποια ἂν ἦσαν δὲν ἤθελαν τὰ σιωπήσουν οἱ εἰκονομάχοι, ἀλλ' ἤθελαν γράψαι κατ' αὐτῶν πρὸς μείζονα τῶν ὀρθοδόξων κατηγορίαν... Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι διὰ τοῦτου ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπέβαλε τὰ ἀγάλματα, διὰ νὰ φύγῃ παντελῶς τὴν ὁμοιότητα τῶν εἰδώλων. Τὰ γὰρ εἶδωλα ὀλόγλυπτα ἀγάλματα ἦσαν, πανταχόθεν ψηλαφώμενα... Ὡστε ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἀποδεικνύεται ὅτι παρὰ τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ποιοῦσιν οἱ Δυτικοί, οἱ τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ἀνδριάντας ποιοῦντες, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀναστηλοῦντες αὐτῶν» (Πηδάλιον, σ. 315-316).

Διαφορὰς στὴν λατρεία ὑπάρχουν καὶ ἄλλες. Ἀπλῶς ἀνέφερα τὰ δύο παραδείγματα, τὰ πρὸ γνωστά.

5. ΤΟ ΚΟΣΜΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διαφορὰν εἰς τὰ δόγματα, τὰ Θεῖα Μυστήρια, καὶ τὴν λατρεία, ὑπάρχει καὶ τεράστια διαφορὰ πνεύματος. Στὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὑπάρχει μιὰ ριζικὴ κοσμιότης, ἐντελῶς ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κοσμικὸ πνεῦμα τὸ βλέπομε ὄχι μόνον στὴν λατρεία, ἀλλὰ καὶ στὸ δόγμα τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, καὶ ἀκόμη πρὸς κτυπητὰ στὴν συνένωση τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας στὸ πρόσωπο τοῦ Πάπα, καὶ στὰ ἐπακόλουθα τῆς συνενώσεως αὐτῆς. Μιλώντας γιὰ τὴν δύο ἐξουσίας, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοσμικὴν, ὁ μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ διαπρεπῆς θεολόγος Εὐγένιος Βούλγαρις παρατηρεῖ: «Τὶς δὲν ἠξεύρει, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἕνα σύστημα θεῖον, καὶ ἔχει σκοπὸν ὅλον οὐράνιον; καθὼς ἡ Βασιλεία καὶ ἡ ἐξωτερικὴ Δυναστεία, εἶναι ἕνα σύστημα ἀνθρώπινον, καὶ ἔχει ἕνα σκοπὸν ὅλον κοσμικόν. Αὐτὰ αἱ δύο ἐξουσίαι, ἡ γῆϊνος καὶ ἡ οὐράνιος, εἶναι ἀσυμβίβαστοι, καὶ ἀπέχουσι ἀλλήλων, ὅσον οὐρανὸς ἀπέστι γῆς'. Ἐδωκεν ὁ Θεὸς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τὴν δὲ ἐν οὐρανοῖς τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν ἑαυτὸν χαρακτήρα δὲν εἶναι ἐγκόσμιοι, ἀλλ' ὑπερκόσμιοι: ὅτι ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὲ' » (Σχεδιάγραμμα Ἀνεξιθρησκίας, Ἀλεξάνδρεια, 1890, σ. 28). Εἶναι φανερὸ λοιπὸν, συνεχίζει ὁ Βούλγαρις, ὅτι «αἱ δύο ἐξουσίαι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἡ Πνευματικὴ τουτέστι δύναμις, καὶ ἡ Κοσμικὴ δεσποτεία εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Ρώμης εἶναι ἕνας τραγέλαφος τόσον τερατώδης, ὅπου οἱ σωφρονέστεροι ἀνάμεσα εἰς ἐκείνους ὅπου τὸν τιμοῦν, δὲν ἠμποροῦν οὐδ' αὐτοὶ νὰ τὸν χωνεύσουν. Παρεπόμενον τοῦ πλάσματος τούτου εἶναι ἡ χρῆσις ἅμα τῆς κλειδὸς καὶ τοῦ ξίφους» (σ. 27-28).

Καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης λέγει: «Εἰς δύο διαιρεῖται ἡ ἐξουσία καὶ ἀρχή. Ἄλλη μὲν εἶναι κοσμικὴ, τὴν ὁποίαν ἐνεπίστευσεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας, ἄλλη δὲ εἶναι πνευματικὴ, τὴν ὁποίαν ἐνεχείρησεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τῶν ψυχῶν οἰκονόμους. Ἐναντία ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην ὑπάρχει· ἡ μὲν γὰρ εἶναι ἐπίγειος, ἡ δὲ Οὐράνιος. Ἡ μὲν φορεῖ μάχαιραν καὶ θανατοῖ, ἡ δὲ πράξεως συγχωρεῖ καὶ ζωοποιεῖ... Ὁ βασιλεὺς σώματα ἐμπιστεύεται, ὁ δὲ ἱερεὺς ψυχὴν... Ἐκεῖνος ἀναγκάζει, οὗτος παρακαλεῖ. Ἐκεῖνος ὅπλα ἔχει αἰσθητά, οὗτος ὅπλα Πνευματικά. Τὸ αὐτὸ δὲ ἄτοπον ἀκολουθεῖ ἀνίσως, ἢ βασιλεὺς τολμήσῃ νὰ ἐπιβαίνη τοῦ βήματος, ἢ ὁ Ἀρχιερεὺς νὰ βασιλεῖ καὶ νὰ ζώνηται μάχαιραν, καθὼς ἔπαθε τοῦτο ὁ Δίκερος Γίγας τῆς Ρώμης, ὁ Πάπας φημί, ὁ ὅποιος κοντὰ ὅπου εἶναι ἐσωτερικὸς καὶ κατὰ πνεῦμα Ἀρχιερεὺς, θέλει νὰ εἶναι καὶ ἐξωτερικὸς, καὶ κατὰ σῶμα βασιλεὺς· νὰ εὐλογῇ καὶ νὰ θανατοῖ, νὰ κρατῇ

τὴν ποιμαντικὴν βακτηρίαν καὶ μάχαιραν τὴν φονεύτριαν. Μίξις ἄμικτος, καὶ τέρας ἀλλόκοτον!» (Πηδάλιον, σ. 109).

Ὁ Νικόδημος τὰ λέγει αὐτὰ σὲ μιὰ ὑποσημείωσή του στὸν ΠΓ΄ Ἀποστολικὸν κανόνα, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος, ἢ Διάκονος... βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν, Ρωμαϊκὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω. Τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ» (Πηδάλιον, σ. 109).

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνενώσεως τῶν δύο ἐξουσιῶν εἶναι πολὺ γνωστά: οἱ Σταυροφορίες, ἡ λεγομένη Ἱερὰ Ἐξέτασις ἢ Ἰγκυϊζιτιώνα, αἵματηροὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι. Δὲν μοῦ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος νὰ σᾶς πῶ πολλὰ πράγματα γιὰ τὰ θέματα αὐτά. Θὰ ἀναφέρω μόνο μερικὲς παρατηρήσεις τοῦ ἀγίου Νεκταρίου γιὰ τὴν Τετάρτη Σταυροφορία (1204), καθὼς καὶ μερικὲς τοῦ Βουλγάρεως γιὰ τὴν Ἱερὰ Ἐξέταση. Γράφοντας γιὰ τὴν Τετάρτη Σταυροφορία, πὺ εἶχε στόχο τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Νεκτάριος παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἔργο τοῦ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄, διότι αὐτὸς «ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ διατάξῃ ἡγεμόνας νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν αἰρετικῶν (δηλαδὴ τῶν Ὀρθοδόξων), διότι, ἔλεγεν, αἱ σπάθαι ἐνεπιστεύθησαν παρὰ τοῦ Ὑψίστου τοῖς ἡγεμόσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν εὐσεβῶν καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν κακοποιῶν... Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἀγρίων τῆς Δύσεως Βανδάλων ἐπέθηκε τὴν σφραγίδα ἐπὶ τὸ σχίσμα. Οἱ Σταυροφόροι ἔργω καὶ λόγῳ ἐπέδειξαν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς τῆς Δύσεως ἦτο τερατοῦργημα, ὁ δὲ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄ ἐμαρτύρησεν ὅτι ἦν ὁ ἀληθὴς αὐτῶν ποιμὴν καὶ ποδηγέτης» (Μελέτη Ἱστορικὴ Περὶ τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, τόμ. Β΄, σ. 99, 96). Οἱ Σταυροφόροι αὐτοὶ διέπραξαν κάθε εἶδος ἐγκλήματος στὴν Κωνσταντινούπολη, διήρπασαν ἀκόμη καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη ἀπὸ τοὺς Ὀρθοδόξους ναοὺς, βεβήλωσαν τὰ θυσιαστήρια, ἀφήρσαν τοὺς σταυροὺς, τὶς εἰκόνες, τὰ ἅγια λείψανα, κ.λ.π. Ὁ ἴδιος ὁ Πάπας, χρησιμοποιοῦντας τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, «ἔγραφε», λέγει ὁ Πενταπόλεως Νεκτάριος, «οὐ μόνον πρὸς τοὺς μεγιστάνους Λατίνους τοὺς δεσποζοντας τῆς Ἀνατολῆς, ἢ ἵνα παντὶ τρόπῳ ἀναγκάζωσι τοὺς Γραικοὺς πρὸς ἔνωσιν», ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἔστελλεν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων καὶ μοναχῶν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν Γραικῶν, ὅπως δεχθῶσιν τὴν ἔνωσιν» (σ. 100). Αὐτοὶ δὲ, «καταλαβόντες τὰς Ἀνατολικὰς χώρας, τοὺς μὲν Ὀρθοδόξους ἀρχιερεῖς ἐξώθουν τῶν ἑαυτῶν θρόνων, ἐδίωκον δὲ τοὺς κληρικοὺς τοὺς μὴ ὑποτασσομένους αὐτοῖς καὶ τῷ Πάπα, καὶ ἤρπαζον τοὺς θρόνους καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν. Τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διαπραχθέντα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔργα εἰσὶ τοσοῦτον ἀπάνθρωπα καὶ ἀσπλαγχνά καὶ αἰσχρά, ὥστε καὶ μόνον τὸ ἄκουσμα αὐτῶν προξενεῖ φρίκην» (σ.100).

Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λέγει ὁ Νεκτάριος, καὶ καταλήγει στὸ ἐξῆς σχόλιο: «Ἴδου τίνα εἰσὶ τὰ ἀληθῶς ἀπομακρύνοντα τοὺς Ἕλληνας τῶν Λατίνων. **Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μετὰ βδελυγμίας ἀποστρέφεται τοιαύτας ἀρχάς, τοιαῦτα φρονήματα, τοιαύτας ἰδέας.** Αὐταί, ὡς προσβάλλουσαι αὐτὸ τὸ Εὐαγγελικὸν πνεῦμα, αὐτὰς τὰς εὐαγγελικὰς ἀρχάς, εἰσὶν ἀληθῶς ἀρχαὶ κακόδοξοι καὶ αἰρετικαὶ καὶ ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας» (σ. 101-102).

Ἀναφερόμενος στὴν Ἱερὰ Ἐξέταση, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις λέγει ὅτι αὐτὴ «καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἔξω τῆς Εὐρώπης, ἐτόλμησεν, ὅ,τι ποτὲ ἐδυνήθη νὰ ἐπινοήσῃ ἢ τυραννὶς ἢ πλέον θηριώδης καὶ βίαιος» (Σχεδιάσμα, σ. 83). «Τὸ φρικτὸν αὐτὸ Δικαστήριον, σημειώνει, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀφορμῆς τῶν Αἰρετικῶν Βαλδενσίων κατὰ τὸν ΠΓ΄ αἰῶνα συνέστη, ἀπλώθη κατὰ μικρὸν ὅπου ἡ Παπικὴ Δυναστεία κατίσχυσεν. Ἀπλώθη δὲ οὕτως:

»Ἐν ἔτει 1198, ἀπέστειλεν ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄ εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῶν Γαλλίων δύο φράτορας, Ρανιέρην καὶ Γυΐδην, δοὺς αὐτοῖς κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἐξουσίαν ἀπόλυτον νὰ ἀνακρίνωσι καὶ νὰ κατακρίνωσι τοὺς ὑπευθύνους· ἐπιτάξας δι' ἰσχυρῶν γραμμάτων τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας, νὰ ὑπακούωσιν ἀπαραιτήτως εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἀπεσταλμένων φρατόρων, γυμνῶντες τῶν ὑπαρχόντων, ἐξορίζοντες, δεσμεύοντες, παιδεύοντες, μὲ πολλοειδεῖς βασάνους, καὶ ἂν τύχη μὲ θάνατον τοὺς ὑπ' ἐκείνων

κατακριθέντας. Αὐτὰ εἶναι τῆς Ἰγκυϊζιτιῶνος τὰ πρῶτα θεμέλια».

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Βούλγαρις ἐξηγεῖ πῶς ἐπὶ αἰῶνες μετὰ οἱ Πάπες ἐφρόντισαν νὰ ἐξαπλώσουν τὴν Ἱερὰ Ἐξέταση σ' ὅλη τὴν Γαλλία, σ' ὅλη τὴν Ἰσπανία «καὶ εἰς ὅσους ἄλλους τόπους ἢ μοναρχία τῆς Ἰσπανίας ἀπλώνετο», στὴν Πορτογαλία, καὶ στὴν Ἱταλία. Δίνει καὶ μιὰ σύντομη περιγραφή «τῆς ἐλευσίνης τραγωδίας», πού ὑφίσταντο τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Καὶ κλείνει τὸ ὑπόμνημά του μὲ τοῦτο τὸ σχόλιο:

«...Συνάπτομεν, ὅτι τόσα αἵματα ἀνθρώπινα ἔχυσε τὸ Κριτήριον αὐτὸ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ τόσα σώματα κατέκαυσε αὐτὸ τὸ ἱερὸν πῦρ, **ὅσα οὐδέποτε ὅλοι οἱ διωγμοὶ τῶν τυράννων ὁποῦ ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν.** Εἰς ἓνα μόνον χρόνον εἰς τὴν Βαλέντζαν, πόλιν τῆς Ἰσπανίας, καὶ τὰ πέριξ, ἔκαυσαν οἱ Ἰγκυϊζιτωρες (Ἱεροξετασταὶ) ἐπέκεινα τῶν δύο χιλιάδων ἀνθρώπων. Μόνος ὁ Δομινικάνος Τορκουεμάδας, μέγας ὢν Ἰγκυϊζιτωρ ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἰσαβέλλας, εἰς διάστημα χρόνων δεκατεσσάρων κατέκρινεν εἰς ποινὰς διαφόρους ὄγδοήκοντα χιλιάδας ψυχῶν καὶ ἐπαράδωκεν εἰς τὰς φλόγας χιλιάδας ἕξ (6) σωμάτων» (Σχεδιάγραμμα Περὶ Ἀνεξιθρησκείας, σ. 91-92, 96-97).

Σχετικὰ μὲ τὸ κοσμικὸ πνεῦμα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο χωρίο τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, ὅπου τονίζει τὸ πρόγραμμα τῶν Παπῶν ὅπως ἀναδειχθοῦν ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τύραννοι ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

«Ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ σχίσματος», λέγει, «ἐφάνερωσε καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὰ παντοῖα μέσα καὶ τὰς ποικίλας ἐνεργείας τῶν Παπῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐπισκοπικῆς ἕδρας πρὸς ὑποδούλωσιν αὐτοῖς καὶ καταδυναστείαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀκάθεκτος φιλαρχία καὶ φιλοδοξία τὰ πάντα ἐμηχανεύσαντο, τὰ πάντα ἐσοφίσθησαν, τὰ πάντα ἔδρασαν, ὅπως ἀναδείξωσι τοὺς Πάπας ἡγεμόνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τυράννους τῆς οἰκουμένης. Ἡ φιλαρχία αὐτῶν ὑπερπήδησε πᾶν ὄριον· τὸ πρόγραμμα κατεστρώθη καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἐπεζητεῖτο πάσῃ δυνάμει. Πᾶν τὸ ἀντικείμενον ἔδει νὰ αἶρηται, καὶ πᾶν τὸ ἀντιπίπτον νὰ καθαιρῆται. Πᾶν τὸ κωλύον τὴν τοῦ προγράμματος ἀνάπτυξιν κατεδικάσθη ὡς ἁμαρτία θανάσιμος. Καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ περὶ ἁμαρτίας καὶ δικαιοσύνης ἀνετράπησαν. Αἱ ἁμαρτίαι ἐχαρακτηρίζοντο οὐχὶ ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ παπικοῦ προγράμματος. **Αἱ εὐαγγελικὰ ἀρετὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς θανάσιμα ἁμαρτήματα** προσκρούουσαι τῷ προγράμματι, αἱ δὲ θανάσιμοι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἁμαρτίαι ὡς μέγιστα ἀρετὰ ὑπηρετοῦσαι τῷ προγράμματι» (Μελέτη Ἱστορικὴ Περὶ τῶν Αἰτίων τοῦ Σχίσματος, τόμ. Α', σ. 207-209).

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιλογῆς καὶ ἄλλες σημαντικὲς διαφορὲς πού χωρίζουν τὴν Ὀρθόδοξο ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὁ χρόνος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ σᾶς μιλήσω καὶ γι' αὐτὲς. Ἦδη ὅμως ἔχομε ἀρκετὰ δεδομένα ὥστε νὰ εἴμαστε σὲ θέσιν νὰ ἀπαντήσωμε ἀντικειμενικὰ στὰ δύο ἐρωτήματα πού ἔθεσα στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου: (α) ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ (β) ἂν ἡ ἔνωσις αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ποθητὴ στοὺς Ὀρθοδόξους χριστιανούς. Δυνατότης ἐνώσεως δὲν ὑπάρχει, ἐφ' ὅσον οἱ διαφορὲς πού χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες εἶναι, καθὼς εἶδαμε, πολλὰ καὶ σοβαρὰ. Μόνον διὰ πραξικοπήματος ἐκ μέρους ὠρισμένων ἀρχηγῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἔνωσις. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἔνωσις θὰ ἦταν κάτι τὸ ἐντελῶς ἐξωτερικὸ καὶ πρόσκαιρο, καὶ θὰ προκαλοῦσε σχίσμα καὶ γενικὴ ἀναστάτωση μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων. Διότι ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἦταν ἐπιθυμητὴ σὲ κανένα πραγματικὸ καὶ συνετὸ Ὀρθόδοξο, προκειμένου νὰ παραδεχθῇ ὡς ὀρθὰ, δόγματα αἰρετικὰ καὶ θεσμοὺς πού ἀποκρούει ἢ συνειδήσις του.

Ἡ ἀληθινὴ καὶ ἐπιθυμητὴ ἔνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν θὰ μπορούσε νὰ ἐπέλθῃ μόνον ὅταν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, ἢ ὁποῖα ἔχει δημιουργήσῃ τὸ μεγάλο χάσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, παραδεχθῇ τὴν ἐνοχίαν τῆς γιὰ τὸ χάσμα αὐτό, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀποβάλλῃ τὰ

αίρετικά της δόγματα και τις άλλες παράνομες καινοτομίες που ανέφερα, και άπαρνηθῆ τὸ κοσμικὸ της πνεῦμα.

Ἔως τώρα ὅμως δὲν ὑπάρχει καμμιά ἔνδειξις, ὅτι ἔχει κάνει αὐτὸ ἢ ὅτι σκοπεύει νὰ τὸ κάνει. Στὶς δηλώσεις μάλιστα πὺ ἔκαμε ὁ νέος Πάπας στοὺς Ἁγίους Τόπους ἐτόνισε, ὅτι δὲν πρόκειται ἡ Ἐκκλησία του νὰ θυσιάσῃ καμμιά ἀπὸ τὶς «ἀλήθειες» της, δηλαδὴ τὰ αίρετικά της δόγματα καὶ τὶς άλλες ἀντικανονικὲς καὶ παράνομες καινοτομίες της χάριν τῆς ἐνώσεως.

Πρέπει νὰ τονίσω ἐδῶ, ὅτι ματαιοπονοῦν τόσο ἐκεῖνοι μεταξὺ τῶν Ὁρθόδοξων ὅσον καὶ ἐκεῖνοι τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, πὺ ἐπιδιώκουν τὴν ἔνωση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καὶ συνάμα παραγνωρίζουν τὶς οὐσιώδεις δογματικὲς καὶ άλλες διαφορὲς πὺ χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες. Εἰς τί θὰ ὠφελήσῃ ἡ ἐξωτερικὴ ἔνωση ἢ ἐνότης, τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία χάσμα μέγα χωρίζει ἐσωτερικῶς τὰ μέλη τῶν δύο Ἐκκλησιῶν; Ἡ πραγματικὴ ἔνωση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς παραγνωρίσεως τῶν σπουδαίων διαφορῶν πὺ χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες, καὶ τῆς ἀνακηρύξεως ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ Πάπα, ὡς τοῦ συνδετικοῦ κρίκου τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως, τῆς αὐτῆς ἐλπίδος, τῆς αὐτῆς ἀγάπης, καὶ τῆς αὐτῆς λατρείας.

Ὁ ἅγιος Νεκτάριος γράφει: «Ἡ ἐνότης εἶναι **ἐσωτερικὴ**, μυστικὴ, ἄμεσος... καὶ **οὐδενὸς δεῖται ἐξωτερικοῦ συνδέσμου**».

Στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου ἀνέφερα τὴν συνάντησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μὲ τὸν Πάπα στοὺς Ἁγίους Τόπους, καὶ τὶς δηλώσεις τοῦ Πατριάρχου περὶ ἐνδεχομένης ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως, τὸ ἰταλικὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων «Ἄνσα» ἀποδίδει στὸν Πατριάρχη τὴν ἐξῆς δήλωσιν: «Ἡμεῖς», εἶπε ὁ Πατριάρχης, «οὐδὲν βλέπομεν πρόσκομμα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς... Δὲν βλέπομεν πρόσκομμα, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι τοιαῦτα προσκόμματα δὲν ὑφίστανται» (ΤΥΠΟΣ Ἑλληνικὸς - Ὁρθόδοξος, Ἰαν. 1964, σ. 4). Ἡ δήλωσις ὅμως αὐτὴ ἔρχεται σὲ σύγκρουσιν μὲ αὐτὰ πὺ λέγουν γιὰ τὴν Παπικὴ Ἐκκλησία ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὁ ἅγιος Νεκτάριος, οἱ μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ διαπρεπεῖς θεολόγοι ὡς οἱ Εὐγένιος Βούλγαρις, Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὅπως εἶχαμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοῦμε.

Ἰδιαίτερη σημασία ἀναφορικῶς μὲ τὴν δήλωσιν τοῦ Πατριάρχου ἔχουν ὅσα λέγουν ἐπὶ τοῦ θέματός μας ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Νεκτάριος, διότι ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης μαζὶ μὲ τὴν Σύνοδό του ἔχει ἀνακηρύξει τὸν Νικόδημο καὶ τὸν Νεκτάριο **Ἁγίους**. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης βρίσκεται μπροστὰ σ' ἓνα σοβαρώτατο δίλημμα: Ἄν ἔχει δίκαιον στὶς δηλώσεις του, ὅτι δὲν ὑφίστανται προσκόμματα στὴν ὁδὸν τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τότε ψεύδονται οἱ δύο αὐτοὶ Ἅγιοι, ὅταν ὑποστηρίζουν, ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ καὶ πολὺ σοβαρὰ προσκόμματα. Ἄν ὅμως ψεύδονται οἱ Ἅγιοι, τότε δὲν εἶναι πραγματικοὶ Ἅγιοι, καὶ ὁ Πατριάρχης ἔσφαλε ὅταν τοὺς ἀνεκήρυξε Ἁγίους. Ἄν ὅμως ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Νεκτάριος εἶναι πραγματικοὶ Ἅγιοι καὶ στῦλοι τῆς Ὁρθοδοξίας -καθὼς πιστεύουν ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς Ὁρθόδοξοι χριστιανοί- τότε οἱ δηλώσεις τοῦ Πατριάρχου δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ὀρθές.

Κλείνω τὴν ὁμιλίαν μου μὲ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν: Μία καινοτομία, τὸ filioque, «ἤρκεσε νὰ σχίσῃ τοὺς Δυτικοὺς ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικούς». Σήμερα, ὅπου μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἔχουν προστεθῆ στὴν μία αὐτὴ αίρετικὴ καινοτομία τόσες άλλες, δημιουργήματα καὶ αὐτὲς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, βλέπομε ἓναν Ὁρθόδοξο Πατριάρχη νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Φαινόμενο παραδοξότατον καὶ ἀκατανόητον, ἂν τὸ κρίνωμε μὲ κριτήρια πνευματικά, Ὁρθόδοξα.

Σημ. Π.Ο.Ε.: Ἡ πάντοτε φλέγουσα ἐπικαιρότης τοῦ θέματος καὶ τὸ περισπούδαστον τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν ἐφημερίδα ἡμῶν («ΤΥΠΟΣ Ἑλληνικὸς - Ὁρθόδοξος», Μάϊος καὶ Ἰούνιος 1964) διαλέξεως, τοῦ εὐλαβοῦς καὶ διακεκριμένου καθηγητοῦ κ. Κ. Καβαρνοῦ,

ἐπέβαλε τὴν ἀναδημοσίευσιν αὐτῆς εἰς τὸ παρὸν τεῦχος. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκφράζομεν πρὸς αὐτὸν καὶ πάλιν τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μας.
